

Duurzaamheid en wederkerigheid

Dr Leo J. de Haan, universitair hoofddocent Sociale geografie van ontwikkelingslanden

Van alle internationale universitaire ontwikkelingsprojecten waarbij ik betrokken ben, is die met de Université Nationale du Bénin de meest uitdagende, maar daarom ook niet de gemakkelijkste. In mijn eerdere samenwerking met onderzoeksinstituten in Niger, Burkina Faso en Mali over hoe veehouders hun natuurlijke hulpbronnen beheerden, was het bijvoorbeeld de bedoeling van onze opdrachtgever, de Europese Unie, dat we met praktische aanbevelingen voor milieubeleid in die landen op de proppen zouden komen. In mijn samenwerking met de Université de Ouagadougou in Burkina Faso, in het kader van het MHO-programma van de NUFFIC, geef ik advies over de opzet van een milieuoopleiding. En in een ander Europees onderzoek volg ik de revitalisering van oases in Marokko en Tunesië onder invloed van investeringen uit migratie. Al dat werk richt zich, zoals de gewoonte is geworden, op het wel en wee van het partnerland, en daarbij blijft Nederland vrijwel buiten schot.

Duurzame ontwikkeling

Maar in de samenwerking met Benin gaat dat allemaal anders. Die vindt plaats in het kader van het Duurzame Ontwikkeling Verdrag (DOV) tussen Benin en Nederland. Dit verdrag kwam tot stand als vervolg op de Milieuconferentie van Rio de Janeiro in 1992, waar vooral de gemeenschappelijke verantwoordelijkheid van rijke en arme landen voor het mondiale milieu werd benadrukt. In het DOV, beheerd door de Stichting Ecooperation in Amsterdam, verplicht Nederland zich niet alleen de duurzame ontwikkeling in Benin te steunen, zeg maar de klasieke benadering, maar ook activiteiten te ontplooiën die uitdrukking geven aan die gemeenschappelijke verantwoordelijkheid voor het mondiale milieu en die dus ook betrekking hebben op de Nederlandse duurzaamheidsproblematiek. Wederkerigheid heet dat in het DOV en dat maakt de samenwerking met Benin zo bijzonder.

Er zijn legio voorbeelden van de verbondenheid van de Nederlandse en Beninese milieuproblematiek te noemen. Om met de meest heikele te beginnen: de Nederlandse per capita milieugebruiksruimte is vele malen groter dan de Beninese en dat betekent dat wij bezig zijn een veel groter deel van de mondiale hulpbronnen op te maken dan waar we recht op hebben. Daarnaast voert Nederland afgekeurde en derdehands auto's uit naar Benin, die daar vervolgens nog een jaar of vijftien het milieu verpesten. Ook verbouwt Benin veel katoen, waarvan we de negatieve milieugevolgen aantoonden, en die uiteindelijk ook als kleding in Nederland wordt verkocht. Die verbonden-

heid of wederkerigheid is er dus wel, maar hoe werk je die nu uit in universitaire samenwerking?

Wederkerigheid bij universitaire samenwerking

De Université Nationale du Bénin, de enige instelling voor universitair en hoger beroepsonderwijs in dat land, heeft een aantal Nederlandse universiteiten en hogescholen, verenigd in de Stuurgroep Hoger Onderwijs en Onderzoek DOV Benin met de UvA als penvoerder, gevraagd om in het kader van het DOV een opleiding interdisciplinaire, probleemgerichte milieustudies met bijbehorend onderzoekprogramma in Benin te helpen opzetten. Geen probleem, maar hoe geef je dan vorm aan die wederkerigheid en met name hoe werk je dat uit naar de duurzaamheid in Nederland? Want Nederlandse onderzoekers, docenten en studenten zullen niet alleen aan Beninese duurzaamheidsproblemen moeten werken, maar samen met hun Beninese collega's ook aan Nederlandse duurzaamheidsproblematiek. Dat kan alleen als onderzoek en onderwijs comparatief worden en dat is nu gemakkelijker gezegd dan gedaan. Op onderwijsgebied is begonnen met een *pilot project* dat informatie- en communicatietechnologie in een onderdeel van de opleiding Sociale Geografie introduceert, waardoor studenten in Amsterdam via Internet en het UvA-net aan onderwijsactiviteiten deelnemen. In een volgende fase zullen zij dan samen met Beninese studenten, die een soortgelijke aanpak volgen, aan eenzelfde onderwijsmoduul meedoen en samen met hen experimenten uitvoeren, opdrachten maken en elkaars

werkstukken becommentarieren. Hierbij zal de duurzaamheidsproblematiek vanuit het perspectief van beide landen worden geanalyseerd.

Bij onderzoekers bestaat er nogal wat scepsis over de mogelijkheden van wederkerigheid. Ze vinden dat de Beninese duurzaamheidsproblematiek in niks lijkt op de Nederlandse en dat het Benin bovendien ontbreekt aan hooggekwalificeerde onderzoekers op terreinen die voor Nederland interessant zouden zijn. Beide beweringen zijn niet helemaal onjuist, maar hun scepsis is vooral een kwestie van mentaliteit. Het zijn vooral Nederlandse onderzoekers uit de ontwikkelingsstudies die zich bezighouden met universitaire ontwikkelingssamenwerking en in het geval van Benin is dat al niet anders. Zij oriënteren zich per definitie op de ontwikkeling van het betrokken land en nauwelijks op Nederland. Bovendien is hun houding op onderwijzen, adviseren en ondersteunen gericht en niet op leren.

Maar daarmee onderschatten zij de potentie van hun Beninese ervaringen. Ik heb bijvoorbeeld zelf in Nederlandse bestuurlijke en planologische kringen al een aantal malen interesse weten te kweken voor ervaringen in Afrika met milieubeheer door dorpscomités, die bevoegdheden hebben waarvan begeleiders van een buurtpreventieproject in Nederland slechts kunnen dromen. In het verlengde daarvan gaat nu een project met het Centrum voor Milieurecht van start, waarin het uitdrukkelijk de bedoeling is om samen met Beninese onderzoekers de Beninese vormen van informele, vaak op traditioneel recht

In my collaboration with the Universite de Ouagadougou in Burkina Faso in the framework of the Nuffic MHO programme, I make recommendations about how to set up an Environmental Sciences Department

The collaboration with Benin is taking place in the framework of the Sustained Development Agreement between Benin and the Netherlands. The agreement resulted from the Environmental Conference at Rio de Janeiro in 1992, stressing the joint responsibility of rich and poor countries for the global environment

gebaseerde, conflictoplossing te leren kennen en een bijdrage te leveren aan de ontwikkeling van zelfregulering en alternatieve geschilbeslechting in Nederland.

Verpakkingsmateriaal

Een juweel van een voorbeeld is het onderzoek naar Beninese bladverpakkingen. Beninese onderzoekers wezen op het verdwijnen op duurzame, traditionele bladverpakkingen van etenswaren in Benin. Etenswaren die in de grootstad Cotonou op straat verkocht worden zijn steeds vaker in plastic verpakt, terwijl de traditionele verpakking zoveel duurzamer is. Die is namelijk van afbreekbaar en hernieuwbaar materiaal gemaakt en afkomstig uit de lokale economie. Het onderzoeksproject stelde vast dat het gebruik van plastic milieuvervuiling veroorzaakt omdat het meestal wordt weggegooid, gevaar voor vergiftiging met zich meebrengt vanwege afgifte van stoffen uit het plastic aan het voedsel, en bovendien een hogere importrekening oplevert. De verkoopsters vonden echter het plastic gemakkelijker in het gebruik, en hadden ook problemen en hogere kosten met de aanvoer van traditionele bladverpakking omdat bepaalde vegetatie rond de stad verdwijnt.

De Beninese onderzoekers hebben ook een uitgebreide inventarisatie gemaakt van alle soorten duurzame traditionele verpakkingsvormen die nog in Benin bestaan. Uiteraard doen zij voorstellen om deze verpakkingsvormen verder te ontwikkelen en te promoten zodat ze de concurrentie met het plastic beter aankunnen. Maar zij gingen verder op het pad van de

wederkerigheid en keken niet alleen naar de duurzaamheid in Benin. Allereerst hebben ze samen met de UvA/UNEP-werkgroep Sustainable Product Development deze voorbeelden op Internet gezet (<http://unep.frw.uva.nl> onder leaf packaging) ter inspiratie van het hele netwerk van UNEP-onderzoekers in de wereld. Vervolgens kwamen de UvA/UNEP-onderzoekers tot de conclusie dat bladverpakking mogelijk ook een interessante bijdrage aan de duurzaamheidsproblematiek in Nederland kan leveren. Een eerste *pre-feasibility*-studie, uitgevoerd door twee Nederlandse en een Beninese onderzoeker, heeft daarover al heel wat vragen, maar ook mogelijkheden aan het licht gebracht. Het ging daarbij niet zozeer om de vraag of bladverpakking uit Benin in Nederland zou kunnen worden gebruikt, maar eerder of het concept ook in Nederland zou kunnen werken, of bladverpakking in Nederland ooit bestaan heeft en welke obstakels zich bij introductie zouden kunnen voordoen voor wat betreft warenwetgeving, kosten en kopersgedrag. Dit voorbeeld geeft precies aan wat dit nieuwe universitaire programma beoogt: geen klassieke ontwikkelingssamenwerking, maar een nieuwe samenwerking naar wederkerigheid; geen beleren, maar leren.

In the field of education, a pilot project was launched introducing information and communication technology in a component of the Social Geography study programme, giving students an opportunity to take part in courses via Internet and the UvA net. At a later stage, they will be able to work with Beninese students using a similar method on the same module and conduct experiments and do assignments with them and comment on each other's papers and projects